

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/archiwum/159806,Diana-Maksimiuk-Niepodlegly-Bialystok-Tadeusza-Kossaka.html>

02.03.2026, 22:18

Diana Maksimiuk: Niepodległy Białystok Tadeusza Kossaka

Nazwisko Kossak kojarzy się z wybitnym rodem malarzy i należącą do niego słynną powieściopisarką Zofią Kossak-Szatkowską (primo voto Szczucką). Dobrze stałoby się, gdyby związane było też z inną postacią z tegoż rodu – a mianowicie z majorem Tadeuszem Kossakiem.

18.02.2022

Ten brat bliźniak wybitnego artysty Wojciecha odegrał bowiem istotną rolę w odzyskaniu wyzwoleniu Białegostoku w lutym 1919 roku.

Odwrót armii Ober-Ostu

Białystok na wyzwolenie spod okupacji niemieckiej armii Ober-Ostu czekał do lutego 1919 r. Było to konsekwencją położenia miasta. W związku z przeprowadzaną ewakuacją wojsk niemieckich z frontu wschodniego do Prus Niemcy nie mogli pozwolić sobie na oddanie w ręce polskie kluczowych punktów istotnych w realizacji tego przedsięwzięcia. Sytuacja uległa zmianie po podpisaniu 5 lutego 1919 r. tzw. umowy białostockiej. Rozstrzygała ona kwestię odwrotu wojsk niemieckich, gwarantowała przemarsz wojsk polskich przez okupowane tereny, w kierunku których zdążyli już bolszewicy oraz zakładała przejmowanie na nich władzy przez polską administrację.

Wdrażając w życie zapisy porozumienia z 17 lutego 1919 r. przybył do Białegostoku wraz z urzędnikami pierwszy polski wojskowy komendant miasta płk Stanisław Dziewulski – zaplanowano wówczas ostateczne wycofanie oddziałów niemieckich z Białegostoku na 19 lutego 1919 r. Założenie wcielono w życie i długo wyczekiwane przez mieszkańców formacje wojska polskiego wkroczyły tego dnia do miasta. Były to: Białostocki Pułk Strzelców ppłk. Stefana Pasławskiego, dywizjon jazdy 4. Pułku Ułanów rtm. Michała Nowickiego, bateria 1. Dywizjonu Artylerii Konnej kpt. Leona Hózman-Mirzy Sulikiewicza i Wojewódzki Szwadron Ziemi Mazowieckiej rtm. Tadeusza Kossaka. Ten ostatni tak wspominał to wydarzenie:

„Po całodniowym oczekiwaniu w Łapach doczekałem się przybycia oficera niemieckiego, z którym, po wzajemnej wymianie mandatów, pojechałem obejmować Białystok w imieniu władz wojskowych polskich. – Niestety Białystok... jak on wówczas wyglądał! Dworzec zniszczony, miasto pełne śmiecia, zamrzniętych odpadków, pomyj, odchodów końskich i ludzkich, stosów nieokreślonych szczątków, w których podarte książki przeważały; domy rozbite, sklepy pozabijane deskami, – a wśród tej nędzy rojąca się «mniejszość narodowa», żałująca bolszewików, a patrząca na nas z nieukrywaną niechęcią. Minąwszy nieszczęsne miasto, zajechaliśmy do koszar kawaleryjskich. [...] Wieczór nadszedł, ciemności egipskie wszędzie, bo elektrownia popsuta, a świec w mieście nie dostanie, – o nafcie nawet mowy nie ma. Tylko część miasta od kościoła katolickiego do hotelu Ritz, część miasta wyłącznie polska, odbija względnym porządkiem”.

i:

„Od pierwszego zetknięcia się z ludnością – dodawał – [...] miałem wrażenie, i zachowałem je dotychczas, że nigdzie w centrum kraju (o Lubelskiem wcale nie mówię) nie ma takiego patriotyzmu czystego, bezpartyjnego – jak na Litwie. [...] Wszyscy: księża, ziemianie, nauczyciele, drobna szlachta, chłopci katoliccy – byli nam szczerze życzliwi i sprawie polskiej oddani”.

W tym historycznym dniu przebywający w Białymstoku od grudnia 1918 r. polski komisarz rządowy Ignacy Mrozowski zlecił kierowanie miastem Tymczasowemu Komitetowi Miejskiemu z tymczasowym prezydentem Józefem Puchalskim.

Komendę placu z siedzibą przy ul. Warszawskiej 3 otrzymał z rozkazu wojskowego komendanta miasta cytowany rtm. Kossak. Radości białostoczan ponoć nie było końca, a wdzięczność za wyzwolenie mogli wyrazić podczas oficjalnych uroczystości przekazania władzy w ręce polskie, które miały miejsce w sobotę 22 lutego. Ceremonię zainaugurowała msza polowa w intencji Ojczyzny celebrowana na Rynku Kościuszki przez ks. Lucjana Chaleckiego, po której głos zabrali przedstawiciele polskich władz cywilnych i wojskowych oraz ustępujący dowódca garnizonu niemieckiego kpt. Delhaes. Jego oświadczenie stanowiące formalne przekazanie zarządu miastem Polakom zostało przetłumaczone na język polski przez rtm. Kossaka, który w imieniu dowództwa polskiego miał się zwrócić do Niemca ze słowami:

„Każda wojna pociąga za sobą wiele obciążeń i doświadczeń. Ale zawsze znajdują się poszczególne osoby, które w miarę możliwości starają się zmniejszyć te obciążenie. Pan kapitan jest jednym z tych i dla tego pozwoli pan podziękować za przywitanie i złożone życzenia”.

Wyrażając zadowolenie, że cały proces przebiegł w miarę spokojnie zakończono uroczystości defiladą z udziałem polskich żołnierzy i mieszkańców miasta. Choć Białystok z okręgiem białostockim przeszedł pod władzę wojsk polskich i powołano w nim tymczasową polską administrację cywilną, to automatycznie nie został on wcielony w granicę odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej (urzeczywistniło się to dopiero w kolejnych miesiącach).

Wydarzenie to jednak było tak znaczące dla białostoczan, że dzień wkroczenia do miasta pierwszych żołnierzy polskich uczynili symboliczną datą odzyskania niepodległości przez Białystok celebrowaną do dnia dzisiejszego.

W służbie Ojczyźnie

Tadeusz Kossak urodził się (wraz bratem-bliźniakiem Wojciechem) w noc sylwestrową z roku 1856 na 1857 w Paryżu jako syn znanego malarza Juliusza Kossaka i jego żony Zofii z Gałaczyńskich. Średnie wykształcenie uzyskał kończąc Gimnazjum Św. Anny w Krakowie, a następnie podjął studia przyrodnicze na krakowskim uniwersytecie, tych jednak nie sfinalizował (zaliczył tylko 4 semestry). W 1878 r. zgłosił się jako ochotnik do austriackiego 1 pułku ułanów (w 1880 r. ukończył szkołę kadetów i zdał egzamin na czynnego oficera). Z pułku wystąpił w 1889 r. i objął zarząd majątkiem na Lubelszczyźnie.

Tu pełnił obowiązki delegata Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, a w 1905 r. otrzymał urząd starosty powiatowego organizacji narodowej. W następnym jednak roku za działalność wymierzoną przeciw Rosji aresztowano go i osadzono na sześć miesięcy w więzieniu w Lublinie. Po wyjściu na wolność został radcą Dyrekcji Głównej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego.

Przez dwadzieścia lat związany był z Kośminem, z którego w 1910 r. przeniósł się na Wołyń, gdzie wziął w dzierżawę od hrabiego Józefa Potockiego klucz nowosielicki pod Starokonstantynowem. Podczas I wojny światowej służył w I Korpusie Polskim w Rosji – w styczniu 1918 r. w stopniu porucznika zgłosił się do tworzonego 2. pułku ułanów. Po rozformowaniu Korpusu i odzyskaniu niepodległości przez Polskę od listopada 1918 r. służył w WP. Stanął na czele formowanego ochotniczego Szwadronu Mazowieckiego, który rozkazem szefa Sztabu Generalnego WP gen. Tadeusza Rozwadowskiego w lutym 1919 r. skierowany został do Grupy Zaniemeńskiej płk. Stanisława Dziewulskiego. Rotmistrz Kossak objął dowództwo trzech szwadronów należących do tej Grupy (swojego oraz dwóch szwadronów – 3. i 4. – w 4. pułku ułanów).

► [Czytaj więcej na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Zdjęcie upamiętniające wejście wojsk polskich do Białegostoku, 22 II 1919 r. (Zbiory Muzeum Podlaskiego w Białymstoku)